

İslamcılık- Muhafazakârlık İlişkisinin Politik Teolojisi

-Muhafazakâr Siyaset ve İslamcılık Üzerine Tezler-

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Sorunun Temelleri

İslam ile ilgili hemen tüm konularda olduğu gibi İslamcılık-Muhafazakârlık ilişkisine dair problemler de İslam'ın politik bir din olup-olmadığı temel sorusu/sorunuyla ilgilidir. İslam doğası gereği politik midir? Mümini er ya da geç, şu ya da bu düzeyde politize eder mi? İslam'da din-devlet ilişkisi özsel mi yoksa arızî midir? Bu sorulara verilecek cevaplar İslamcılık, Türkçülük, muhafazakârlık ve Batıcılık arasındaki ideolojik fay hatlarının da haritasını verecektir.

İkinci temel sorun, iktidar mücadelesidir. Birbirleriyle rekabet eden dünya görüşleri ve bunlar etrafında kümelenen elitler, çıkar gurupları, bunların yönlendirdiği toplumsal kesimler arasındaki somut çekişmeyi göz ardı ederek sadece dünya görüşleri bağlamında yapılacak kuramsal-ideoloji kritik analizler, sorunu kısmen ortaya koyabilir. Türkiye bağlamında düşünüldüğünde İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık, Osmanlıcılık ve son 70 yıl boyunca bunlara galebe çalan Kemalizm arasındaki bu çekişme hiç şüphesiz ara konumlar, eklektik ideolojik versiyonlar üretmiştir. Bunlar bize özgü çeşitlemeler, arayışlar ve gel-gitlerdir. 1990'dan itibaren ise İslamcılığın yükselişi söz konusudur.

İslamcılık modern zamanlar ideolojisi olarak doğdu ve gelişti. Düşünsel önderlerinin bakış açıları, dünyaya ve tarihe dönük söylemleri göz önünde bulundurulduğunda, bugüne ait bir ideoloji inşa edilmeye çalışıldığı görülebilir. Bilinçli ya da bilinçsiz yapılsın din adına, din için, dinden hareketle yapılan bir inşa son kertede ideolojiktir. Bunu söylemek bir ideoloji olarak İslamcılığı aşağılamak ya da onu "din istismarcılığına" indirgemek değildir. Belki aksi daha sorunludur. 1400 yıldan fazla bir süre önce dünya sahnesine çıkmış bir dini, tarihte olduğu gibi bırakmak, bugüne dair ne söylediğini tartışmamak

görüntüde sağlam dindarlık gibi algılansa da, gerçekte saygı ve huşuyla onu ölüme terk etmek anlamına gelir.

Teolojik açıdan düşünüldüğünde din, “kendisi için bir şey” değildir. Din teorisi, Tanrı'nın her şeyden daha üstün, kudretli, bilgili, aşkın, zengin vs. olduğunu söyler. O'nun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Aksine her varlık O'na muhtaçtır. Bu durumda Tanrı'nın gönderdiği dini nasıl anlamak gerekmektedir? Pek çok dindarın zihninde din/vahiy, diğer tüm varlıklardan Tanrı'ya daha yakın bir şey olarak anlaşılmaktadır.

Siyasal İslamcılığın Düşünsel Dayanakları

İslam'ın ortaya çıkması Yahudilik için olduğu kadar Hristiyanlık için de kötü bir sürpriz olmuştur. Yahudilik, yeni ve oldukça dinamik bir rakip kazandığı ve temel teolojik iddiaları darbe yediği için etkilenmiştir. Yayılmacı ve misyoner bir din olan Hristiyanlık ise güneyinden yükselen bu dalga karşısında ciddi anlamda bir duraksama yaşamıştır.

İslam, İsa'nın hareketi gibi kurumsallaşmak için uzun bir zaman beklememiş, henüz Hz. Muhammed'in hayatında kendi devletini kurmuş ve neredeyse tüm Arap yarımadasına yayılmıştır. İslam'ın yayılması Hristiyanlık ve Yahudilik için ciddi bir tehdit oluşturmuştur. İslam, bir din için oldukça hızlı ve kapsamlı bir gelişme ve sosyalleşme süreci izlemiştir. Belki de İslam için söylenebilecek en temel şey, onun benzerlerinde görülmeyen bir hızda gelişmiş olmasının, erken dönemlerde teolojiye politik boyutu eklenmiş olmasıdır. Öyle ki İslam'da dinsel olanla politik olanın, teoloji ile politikanın sınırlarının ayırt edilmesinde yaşanan zorluk hala güncel bir sorun olmaya devam etmektedir.

Müslümanların zihninde, Hz. Muhammed, peygamberlik ve devlet başkanlığını şahsında toplamıştır ve bunları birbirinden ayrı düşünmek İslam'a ihanetle eşdeğerdir. Öte yandan Kur'an'da açık biçimde yer alan toplumsal ilişkilere yönelik hükümler, bir devlet başkanlığı ve siyasal otoriteyi doğrudan işaretlemekte ve onu gerektirmektedir. Yine Ortaçağ'da Müslümanların politik olarak egemen ve üstün olduğu dünyada üretilen fıkıh literatürü de siyasal egemenlik arzusunu beslemektedir. Bu birikim ve algıyla güçlü imparatorluklar ve devletlerin gölgesi altında yaşayan Müslümanlar, yenilenme ihtiyacı duymaksızın modern çağa ulaştılar. Güç dengeleri değişmiş ve Batı'da gerçekleşen zihniyet dönüşümü kısa zamanda Dünyanın geri kalanını derinden etkilemeye başlamıştır. Rönesans, reform ve Aydınlanma sonrası inşa edilen

Modern çağın epistemik ve politik kurucusu artık Batı'dır. İslam dünyasında değerler, kurumlar, gelenekler, toplumsal yapı kökünden sarsılmaya başlamıştır. Batı'da yaşananları mağrur bir bakışla izleyen İslam dünyası, seyirci kalmanın bedelini ödemeye devam etmektedir. Batı'dan gelen saldırı ve meydan okumalara karşı Müslüman dünyada her düzeyde bir karşı koyma çabası ortaya çıkmıştır. Batı karşısında en dirençli karşı koyuşun Müslüman dünyadan geldiğini gerçeğinin altını çizmek gerekir. Bu İslam'ın teolojik olmasının yanında toplumsal ve politik kurulumuyla yakından ilgilidir.

Uzun bir süre İslam'ın politik ve toplumsal yönünün baskı altında tutulmasına karşı bu yönleri sahiplenip vurgulayan ve İslam'ın devlet olduğunu ileri süren düşünceler gelişmiştir. Batı'nın kültürel ve politik hegemonyasına karşı eşdeğer bir karşı çıkışla İslam'ı eksiksiz bir sosyal kuram ve "her şeyin teorisi" olarak tanımlayan teo-politik hareketler gelişti. İslam'ın Batı'nın tüm değerlerine alternatifler içerdiğini, kültür, politika, ahlak, ekonomi, sanat vs. alanlarında İslamî çözümler üretmeye çalışan öze dönüştürücü ve ihyacı hareketlerde gözlemlenen yükseliş bu düşüncenin bir sonucudur. Özellikle politika ve devlet yönetimi alanında yoğunlaşan tartışmalarda apolojiyle tekfir arasında savrulan tepkiler gelişti. Bir kavramın başına İslam kelimesini getirerek düşünce ve tepki üretmek yaygınlaştı. Örneğin; İslam ekonomisi-İslamî ekonomi, İslam bilimi-İslamî bilim, İslam sanatı-İslamî sanat, İslamî müzik, İslamî mimarî, İslamî yönetim, İslam ahlâkı vs. gibi terimler gündelik dilin ayrılmaz bir parçası haline geldi. Bu dil, meydan okumalar karşısında İslam'ı "mükemmel ve eksiksiz bir hayat nizamı" olarak sunma arzusunun bir yansımasıdır.

Bu tehlikeli düalite aslında Batı'nın kurgulayıp uyguladığı ve özünde Avrupa-merkezcilik düşüncesi bulunan dünya görüşünün, Müslümanlar tarafından tersinden okunmasıdır. Özellikle İslam'ın bir siyasal düzen olduğu vurgusu zamanın ruhuna ve Müslümanların ideolojik ihtiyaçlara uygun olarak öne çıkmıştır. İslam'ın yönetim tarzının Batı'da üretilen biçimlerden tamamen farklı olduğu düşüncesi hala etkinliğini korumaktadır. Batı'ya özgü olduğu varsayılan Demokrasi karşısında hissedilen esnek duygu ve düşüncelerin küfür olduğu fikri, Müslüman kamuoyunda ciddi karşılık bulmaktadır. Bunda demokrasi gerekçesiyle Müslüman dünyada uygulanan haksız politikaların etkili olduğu bir gerçektir. Ancak Müslüman dünyada bir sosyal ve siyasal teori geliştirme noktasında yaşanan tıkanmanın payını da unutmamak gerekir.

1970'li yıllardan başlayan 1990'lı yıllara kadar uzanan süreç İslamcılık için bir kendini kanıtama dönemi idi. Bu süreçte, İslamcılık 'beşerî ideolojiler' ile entelektüel hesaplaşma içine girdi. Bu canlı dönemde entelektüel birikim edinen İslamcılar, 'cepten yemeye' devam etmektedirler. 2000'li yıllarda İslam dünyasının genelinde İslamcı hareketlerin sosyal ve siyasal alanda verdikleri mücadelenin sonuçları alınmaya başladı. Bazı ülkelerde İslamcıların demokratik yöntemlerle iş başına gelmesine tanık olunurken, diğerlerinde ise İslamcılar yönetimlere politika dayatma gücünü elde ettiler. Sonunda İslamcılar dünyaya ve ülkelerine vaad ettiklerini gerçekleştirmelerinin önünde hiçbir engelin kalmadığı ya da bahanelerin tükendiği bir evreye ulaştılar. İslamcılığın dönüştüğü ve diğer egemen/otoriter ideolojilerle yakınlaştığı bu değişim sonucunda, önceden öngörülmemiş sorunlar ortaya çıktı.

Algı ve Gerçeklik Arasında İslamcılık

Ülkemizde ve yaşadığımız bölgede ortaya çıkan sıcak gelişmeler, İslam ve İslamcılık kavramları arasındaki ilişkinin yeniden tartışıldığı bir zemin oluşturdu. Bu çerçevede öne çıkan söylem, İslamcılığın bir dünya görüşü olarak artık tükendiğini hatta öldüğünü iddia etmektedir. Yaşanan bir olaydan ya da olaylar dizisinden belirli bir dünya görüşünü sorumlu tutmak, kendi içinde çok sayıda soruyu barındırır. Bu tartışmaya müdahil olan herkes, yeterince karmaşık olan bu olgu karşısında kendi arayışlarının ve eğilimlerini yansıtarak konuşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında bu yazıda yapılan değerlendirmelerin de kendi otobiyografimi yansıtacağını belirtmek durumundayım. Kısacası burada yaptığım şey, belirli ölçülerde kendi kişisel İslamcılık algıyı anlatmaktır.

Kavram olarak İslamcılık, referansı İslam olan bir dünya görüşünü anlatır. İslam'dan hareket ederek ya da ona dayanarak dünyada var olma iddiasıdır. İslam'ın salt din, tarih ve gelenek olarak modern dünya sorunları karşısında Müslümanlara rehberlik etmede yetersiz kalacağını düşünen İslamcılar yorum, uzlaşma ve etkileşimlerle İslam'ı genişletme ve güncelleme çabası içindedirler. Zira gelenek ve inanç olarak anlaşıldığına İslam, daha çok geriye bakan arkaik bir anlayış olarak kalacak ve modern dünyada rehberlik yapma görevini yerine getiremeyecektir. Bu nedenle İslamcılar, modern dünyanın felsefi ve ideolojik temelleri anlamaya çalıştılar. Böylece İslam'ın bu bozuk ve kötülükler üreten dünyaya cevabını ortaya koyabileceklerdi. Ancak her anlama çabası kendini karşısındakine açmaktır. Anlarken kaçınılmaz olarak kendi

kabuğunuzdan çıkar karşınızdaki benliği olduğu gibi ya da önyargılarınızın izin verdiği düzeyde görmeye çalışırsınız.

İslamcılığın, İslam'ı kendisi değil de onun ideolojik bir yorumu olduğunu söylediğimizde, onu elemiş olmayız. Aksine beşerî, tarihsel ve yakın bir kounuma yerleştirmiş oluruz. Bazı çevrelerin "İslamcıların maskesini düşürdük" şehvetiyle İslamcılığın politik ve düşünsel kodlarının modern durumdan alındığını söylemek kendileri için bir keşif ise de malumu ilamdan başka bir şey değildir. İslamcılar bunu zaten bilmektedir. kavramlar İslam'dan kaygı ve motivasyon ise tarihten ve güncel durumdan alan bu düşünce.... En başından bu yana İslamcı düşünürler, ortaya attıkları düşüncelerin mutlak olmadığını belirtme dürüstlüğünü sergilemişlerdir. Allah kelamı ile insan kelamı arasındaki farkın ayırında olan bir düşüncenin, bile bile bizzat hakikatin kendisini oynaması kolay değildir.

İslamcılığı modern Batı dünyasının meydan okumalarının yarattığı şaşkınlık, panik ve yetersizlik duygularının patolojik bir sonucu olarak görmek isteyenler, İslam'ın dünyaya direnen politik bir din olduğu ve Müslümanlara kimliklerini, inançlarını ve değerlerini koruma konusunda büyük bir destek sağladığı gerçeğini gözden uzak tutmaktadırlar. Buna bağlı olarak dünya görüşleri arasında süregelen rekabet ekseninde bakıldığında, İslamcılığın açıklarını arayan ve her fırsatta onun karşısında kaybettiği konumunu elde etmeye çalışan Milliyetçi, Batıcı paradigmanın "entelektüel" sözcüleri İslamcılığı dine ve millete zararlı bir akım olarak gösterme arzusuyla analiz düzeyinde çarpıtmalarla kendine alan açmaya çalışmaktadır.

Dağılmış, siyasal otoritesini kaybetmiş, coğrafi olarak parçalanmış bir medeniyetin çocuklarının, çağın egemenlerinin değerlerini anlamanın yanında kendi temellerini sorgulamaya çalışmaları da beklenen bir durumdur. Buradan tek bir sonuç çıkmaz. Çöküşten, tümüyle kendi değerlerini ve geleneklerini sorumlu tutan ve çözümü, egemen ve güçlü olana eklemekte bulan reddi-i mirasçı siyasetten, kendi değerlerinin köklerine inerek hem onu hem de modern çağı sorgulamanın tek çare olduğunu savunan düşünceye ve bu ikisi arasında yer alan diğer ideolojik çeşitlemelere kadar uzanan alternatifler dizisi söz konusudur.

Müslüman geleneği otoriter politik aklın öne çıkmasına paralel olarak sivil, entelektüel özelliğini kaybetmeye başlamıştır. İlmî alanın, iktidarlar aklının sıkı kontrolü altına girmesi Ortaçağlarda kökleşen bir süreçtir. Bu ne-

denle ilim yapmak, “dinî inancı ve sosyal düzeni kollamak” paradigmasına hapsolmuştur. İlim adamının düşüncelerini ve çalışma tarzını yönlendiren temel etken, özgürce sorgulamak ilkesiyle buluşamamış ve iktidarın desteklediği din anlayışını güçlendirmekten öte geçememiştir. Bu durum Şîî ve Sünnî dünyada, belirli bir düşünürün desteklenme nedenlerini ortaya koymaktadır. Modern zamanlara, İslâm’ın özgürlükçü metafiziğini toplumsal alana yansıtma fırsatı bulamadan giren İslâm dünyası, problemlere hazırlıksız yakalanan bir dünya olma özelliğini üzerinden atmakta halâ zorlanmaktadır. Bu özelliğiyle İslamcılık geleneği aşma çabasıdır. Bu çabanın ne kadar başarılı olduğu tartışılır. Ancak

İslamcılık Bitmemiş Bir Projedir!

Bu cümleyi kurmak için ‘romantik İslamcı’ olmaya gerek yoktur. İslâm’ın kimlik ve teoloji açısından dirençli bir din olduğunu görece kadar ‘gerçekçi’ olmak yeterlidir. Bir din olarak İslâm var oldukça ve kitleler İslâm’ı tarihsel, sosyolojik ya da teolojik kimliklerinin odağı ya da bir parçası olarak görmeye devam ettikçe, bir imkân ve çaba olarak İslamcılık var olacaktır. İslâm’ı din olarak benimseyen kitleler gönlünde İslâm her zaman bir referans olmaya devam edecektir. Bu referanstan mevcut yararlanma biçimleri yetersiz kaldıkça, yeniden İslâm’a dönme ve onu anlama çabaları ortaya çıkacaktır. Bu çabalar doğal olarak mevcut din anlayışlarına ve onların kurumsallaştırdığı geleneksel din anlayışına yönelik bir eleştiriyi içerecektir. İslamcı ideolojinin teolojik olarak öze dönüş çağrısını canlı tutmaları tıkanmışlık karşısında duyulan tepkinin bir ifadesidir. Muhafazakâr ve gelenekçi çevrelerin İslamcılık versiyonlarından hazzetmemeleri bu açıdan anlaşılabilir bir durumdur.

Her ne kadar İslâm’a göndermede bulunan bir ideoloji olarak İslamcılık, dogmatik imalar taşısa da gerçekte durum tersidir. İslamcılık diğer ideolojilerden daha çok gerçekliğe açık bir karakter taşımaktadır. Zaman zaman milliyetçi, liberal, Marksist çevrelerin kaygılarına yakın durması onun dogmatik değil gerçekçi ve pratik karakterinin bir sonucudur. Bir yandan kitlelerin içe kapalı, dogmatik ve sert ideolojilerden çok acı çektiğini söylerken, diğer yandan da İslamcılığı eklektik bir dünya görüşü sunduğundan bahisle itham ve istihza diline başvurmak açık bir çelişkidir. İslâm’dan hareketle kesin ve kesin bir ideoloji ortaya koymak, hem hayata hem de İslâm’a karşı saygısızlık olacaktır. İslamcılarının mutlakları azdır. Mutlak alanı da alabildiğince sınırlıdır. Buradan bakıldığında tarih ve toplum, kutsallık alanı olarak değil bir beşerî eylem olarak görülür ve sorgulanır.

80’li yıllarda İslamcı söylemin Marksist literatürden derinden etkilendiği doğrudur. Bunu onun ideolojik temelsizliğine kanıt gösterenler olduğu gibi ince bir söylem oyunuyla İslamcılığı “ihanete açık ve teşne” bir ideoloji olarak hedef tahtasına yerleştirmeye çalışanlar vardır. Özellikle Sünnî dünyada ve Türkiye’de dünyayı, tarihi ve yaşanan sorunları anlamak için gerekli olan eleştirel ve sorgulayıcı bir dilin geliştirilemeyişi gerçeğini atlayarak, İslamcılarının muhalefet ihtiyacını karşılamak amacıyla bazı modern ideolojilere ve felsefelere ilgi duymasını bir sorun saymak, resmi eksik görmektir. Bu durum, yani diğer ideolojilerde girdikleri eklettik ilişki, İslamcılarının dürüstlüğünü ve gerçeğe açık oluşlarını kanıtlar. Diğer yandan tarihe ve mezhebî kimliklere bakışta da aynı durum gözlemlenebilir.

İslam’ın metafizik ve etik ilkelerini yegâne mutlaklık alanı olarak gören İslamcılar kendi tarihlerine ve bu ekseninde mezhebî kimliklere de soğukkanlı bakmaya çalıştılar. Dinin mezhepten üstün olduğunu söyleyen ve mezhebî kimliklerden doğan çatışmaların Müslüman dünyayı işgale ve sömürüye açık kılan en belirgin zaafımız olduğunu söylenen İslamcılardır. Derin teolojik birikime sahip olmadıkları dönemlerde bile İslamcılar sahip oldukları ideolojik ve metafizik sezgiyle İslam birliğini savunmaktaydılar. Bu perspektif, gelenekçi çevrelerin bugün bile yoksun olduğu bir bakış açısıdır. Bazı gelenekçi çevrelerin Müslümanların birliği düşüncesini savunur duruma gelmeleri siyasal güç genişlemesiyle ilgili anlık bir hezeyandan ibarettir ve zihinlerinden geçen şey, kendi bayrakları altında bir birleşmedir. Oysa İslam birliği düşüncesi başta mezhebî kimlikler, siyasal kültür, eğitim, ekonomik kalkınma gibi teolojiden kültüre, siyasetten iktisada uzanan kapsamlı bir projedir. Tarihi yücelten ve mezhebî kimliklerin kuşatmasını aşamayan bir zihin dünyasının Müslümanları götüreceği yer tarihin tekrarından başkası olmayacaktır. “Tarihin tekrarı” düşüncesi bazılarımızı heyecanlandırabilir ancak dünyanın değiştiği ve yenilenmenin kaçınılmaz olduğu bir dünyada yaşadığımızı fark edenler açısından bu hiç de arzu edilecek bir şey değildir.

Kim Daha Vatansever? İslamcıların Vatan Algısı

Son dönem İslamcılık eleştirilerinin açıkça ya da imalı olarak üzerinde durduğu noktalardan biri, *İslamcıların vatanseverliği* sorunudur. Denmektedir ki, İslamcılarının vatan bilinci zayıftır ya da negatiftir. Bu nedenle hem politik olarak hem de ideolojik olarak vatan kavramının gözden düşmesine ne-

den olmaktadır. İslamcı ideoloji iktidar olduğunda ise milli çıkarlar ve siyasî değerler risk altına girmektedir. Ülkücü-Akıncı çekişmesinin yoğunlaştığı dönemlerde, İslamcı ideolojiyi ülkü edinmiş olan Akıncılara, mevcut vatan kavramını eleştirdikleri için Marksistlerle benzetmek amacıyla “karpuz” (içi kırmızı dışı yeşil olması bakımından) nitelemesi de bu nedenle yapılmıştı. Bu eleştiriye yönelenlerin siyasal eğilimlerini ya da niyetlerini söz konusu etmeksizin tartışmayı ideolojik düzlemde yürütmekte daha anlamlı olacaktır.

Ulusalçıların ve Batıcıların vatan algısına karşı İslamcılığın bir alerji duydukları gerçektir. Üstelik belirli bir ideolojinin dar kalıpları içinde yapılan ve dayatılan bir vatan tanımını İslam’ı ideolojik bir dayanak olarak alan bir dünya görüşünün kolaylıkla benimsemesi çelişki olurdu. Sınırları dar ve aşırı indirgemeci bir vatan kavramının dayatılması karşısında İslamcıların daha zengin ve geniş bir vatan algısına sahip oldukları bir gerçektir. İslam dünyasının sahip olduğu tarihsel, kültürel, iktisadî ve siyasal potansiyel İslamcıları her zaman heyecanlandırmıştır.

İslamcıların Batıcı-Türkçü ideolojilerin ortaklaşa imalatı olan vatan kavramına itirazları iki noktada toplanır. İlk olarak Müslüman kimliğini esas alan bir dünya görüşü açısından ülke kavramı, Müslümanların yaşadığı her coğrafyadır. Siyasal, tarihsel ve kültürel olarak aynı coğrafyanın sakinleri olan Müslümanları, farklı vatan kavramları ile ayırıştırmak ve birbirine düşman milletlere dönüştürmek sömürgecilerin bir projesiydi. Bunu fark eden İslamcılar, dayatılan vatan kavramının aslında hem bizzat vatan hem de bölge açısından içerdiği zararları dünya görüşleri sayesinde gördüler.

İkinci olarak Batılı-Türkçü ideolojinin yoğun uygulandığı dönemlerde, devlet gücünün toplumsal ve tarihsel değerleri değiştirmek üzere aşırı baskıcı kullanılmasının yarattığı bir tepkidir. Cumhuriyet elitleri, kafalarındaki “ideal vatandaş” kavramı üzerinden yeni bir millet yaratmaya çalıştılar. Bu içerik sorundur. Kendi tarihinden ve geçmişinden kopuk ve hatta kimliğinden nefret eden nesiller yetiştirmeye çalıştılar. Bu dönüşümü sevinçle kabul den ve istenen kalıba girenler, vatandaş tanımına dahil edildi. Burada vatan-vatandaş arasından kurulan ilişki, herkesi doğal olarak kucaklayan değil dönüşümü talep eden ideolojik bir içeriğe sahiptir. Dönüşümü kabul ettiğinizde ancak vatandaş olabilirsiniz ve bu vatanda yaşamaya layık biri olursunuz. Bu tanımlama, hedefe konulan her kişi ya da kesimi bir anda ve kolayca “vatan haini” ilan etmeye imkân tanıyan ideolojik, alıngan, kuşkucu bir kurulumadır.

Ve politik aklın ve söylem tarzının nasıl işletildiği izlendiğinde cömertçe “vatan haini üreten” bir vatan kavramıyla karşı karşıya olduğu anlaşılır.

Ayrıca empirik olarak İslam dünyasının Batı’ya karşı gücünü temsil eden Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılışı, İslamcılığın temel argümanı olan İslam birliği fikrinin kurucusu ve uygulayıcısı olan Abdülhamit döneminden sonra gittikçe etkinleşen ittihatçılar eliyle olmuştur. İttihatçıların zaman zaman İslamcılarla işbirliği yaptıkları doğrudur. Ancak bu işbirliği, Abdülhamit gibi güçlü padişahlar döneminde İslam’ı bir muhalefet unsuru olarak kullanma ihtiyacının bir sonucudur. Kısacası ittihatçıların ricat taktiği sonucu elde edilen ve Batıcı elit tarafından ulus devlet modelinin manevî özü olarak kurgulanan vatan kavramı, İslamcılara da Osmanlıcılara da inandırıcı gelmemiştir.

Post-İslamizm ve Masumiyetin Yitirilişi

Diğer önemli sorun İslam’ın geleceğidir. Acaba İslam’ın geleceğini günümüz İslam düşüncesinden ve İslamcılıktan bağımsız düşünebilir miyiz? Tözcü yaklaşımlara takılmadan İslam ile İslamcılık arasında yapısal bir fark olduğu gerçeğinin altını çizmemiz gerekiyor.

İŞİD ve benzeri tedhiş hareketlerinin sorumlusu olarak İslamcılık düşüncesini gösteren bir yaklaşım göze çarpıyor. Bu yaklaşım izlediği tahmin edilen strateji gereği İŞİD üzerinden İslamcılığı vurmaya deniyor. Türk toplumsal ve düşünce tarihinde rekabet halindeki siyasal düşüncelerden Türkçülük ve Batıcılık, son dönemde karşısında gerilediği İslamcılıktan rövanş alma güdüsüyle yükselen yeni-Osmanlılık hareketinin ideolojisi olarak kendine yeni denklemler kurma çabası içindedir.

İslamcılık ile İslam arasındaki ilişki özdeşlik değildir. Modern bir ideoloji olan İslamcılık, güncel arayış, kaygı ve sorularla muallel olmasının yanında güncel dönemsel ve yöresel problem ve tıkanmalarla malul kapsamlı ve dinamik bir harekettir. Onun bu özellikleri İslamcılığı geçersiz kılmaz aksine onu üzerinde konuşulabilir kılmaktadır. Müslümanların günümüz dünyası ile müzakere düzlemini canlı ve anlamlı tutmaktadır. İlke, inanç ve düşünceleri tarihin bu diliminde etkin ve işler kılma çalışma arzusunun bir ifadesidir.

İŞİD İslamcı ideolojinin doğal ve zorunlu bir sonucu değil aksine ideolojinin güncellenemeyişin doğurduğu çarpık bir problemdir. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında en temel neden, İslamcılığın geleneksel İslam düşünce mirası ile yetkin bir ilişki kuramayışıdır. Yaşanan siyasal gelişmeler ve edinilen kazanımların bu yüzleşmeyi ötelemesinin payı büyüktür.

İslamcı ideolojinin en temel politik kavramı “ümmetçilik anlayışıdır.” Gerek Batıcıların gerek Türkçülerin doğrudan karşı çıktıkları ve reddettikleri ümmetçilik perspektifi, aslında İslamcılık gibi yeni ve modern bir keşiftir. Tüm Müslümanların kardeş olduğu fikrinin nasslarda açıkça vurgulanmış olduğu açık bir gerçektir. Ancak peygamber sonrasında yaşanan siyasî ve sosyal olaylar bu kavramın kurumsallaşmasını engellemiştir. Müslümanların kardeşliği düşüncesi daha çok sivil toplumsal alanda Müslüman halklar arasında gelişmiş ve kültürel alanda bir değer olarak yerleşmiştir.

Modern öncesi zamanla modern zamanlar arasındaki paradigma farkını gözetmeden bu iki dünya arasında yapılan karşılaştırmalar daima yanlış ve yanıltıcı olacaktır. Modern öncesi dönemlere yapılan göndermeler, kullanılan kavramların kadim olmasına bakılmaksızın yeni ve moderndir. Ancak bu bir zihniyet yapısı olarak modernitenin talepleri doğrultusunda gerçekleşen bir akıl yürütme olduğunu söylemek aceleci bir indirgemecilik olur. Yapılan iş, moderniteye isyan ve itiraz duygusuyla gerçekleşmiş olabilir. Tarihte olduğu sıkça yaşandığı gibi tarihe hükmeden güçler tahakküm kurmaya çalıştıkları coğrafyalarda karşıt bir bilinçlenmenin gelişmesine yol açabilirler. Bu onların öngördüğü bir sonuç ta olmayabilir.

Bu bağlamda ümmetçilik düşüncesinin politik bir fikir olarak modern zamanlara ait bir keşif olduğunu söylediğimizde, aynı zamanda bu düşünceyi besleyen empirik temellerin de oluştuğunu söylemiş oluyoruz. Ümmetin politik ve toplumsal bir kavram olarak keşfedilmesini sağlayan tarihsel ve siyasal nedenlerin güncel olduğunu ileri sürmüş oluyoruz. Kısacası ümmetçilik Ümmetin siyasal birliği düşüncesini anlamlı ve zorunlu kılan tarihsel nedenler oluşmuş bulunmaktadır.

Ümmetçiliğin, İslamcılarının özel bir projesi ve ülküsü olduğu ve dahası modern bir düşünce niteliği taşıdığı yolundaki politik eleştirilerin hedefi söylemsel bir üstünlük elde etmektir. Ancak bu yaklaşım, Arap-İslam dünyasını Batıcı olmayan bir dil ile yeniden ötekileştirmenin yanında başka bir bağlamda önemli sorunlara yol açmakta, özellikle Türk dünyası ile kurulacak ilişkilerin ideolojisini de ortadan kaldırmaktadır. Zira Türk din anlayışı olarak öne sürülen Hanefî-Maturidî paradigma varlığını İslam’ın teolojik ve sosyolojik gelişimine borçlu olmakla her zaman bir “ümmet-cemaat” düşüncesini taşıyagelmıştır. Buradaki cemaatin Ehl-i Sünnet olduğunu söylemek de indirgemecilik sayılır. Zira tanımı gereği Ehl-i Sünnet Hanefî-Maturidî de olsa bir geleneğe indirgenmeyi kabul etmemektedir.

Ümmetçilik fikri kolayca tahmin edileceği gibi ulusçuluk düşüncesinin karşısında Müslüman dünyayı bir arada tutmaya yönelik bir çözüm olarak politik dile taşınmıştır. Abdülhamit'in başlattığı pan-İslamizm politikasının bir parçası olarak vurgulanmıştır.

Dolayısıyla şu çığa çıkmış oluyor: Öteden bu yana İslamcılık düşüncesi ile rekabet eden Batıcılık ve Türkçülük, en çok İslamcıların ümmetin birliği düşüncesine itiraz etmiş, tarihte yaşanmış uluslaşma çabalarını da kendilerine tarihsel ve empirik kanıt saymışlardır. "Ümmetçilik" konusunda Batıcılarla aynı düşünen Türkçü-milliyetçi kesimler, Osmanlı Türk iktidarına ihanet eden ve aslında İslam'a da zarar veren basiret yoksunu Arap imajını eleştirilerinde merkeze almışlardır. Son dönemde İslam dünyasında yaşanan mezhep eksenli çatışma ve ayrışmalar, bölgeye daha farklı bir gözle bakmayı zorunlu kılmıştır.

15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında ülkede oluşan politik bilinç, bir lider etrafından kenetlenme ve millî-manevî değerler konusunda keskinleşme doğrultusuna ilerlemektedir. Darbe öncesi yükselen refahın doğurduğu sorunların nasıl tanımlanacağı konusunda artan ilgi olmuştur. Sorunu "sekülerleşme", "muhafazakârlaşma", "dünyevîleşme" ya da/hatta "Kemalistleşme" gibi oldukça farklı ve karşıt kavramlarla adlandırma çabaları, yaşanan sorunun sadece semantik değil belki daha fazla olarak derinlerde zihinsel olduğunu ortaya koymaktadır. Zira sorunu tanımlamaya çalışan benlik değişime/dönüşüme uğramış, dünyaya ve değerlere bakışı farklılaşmıştır.

Tam da bu noktada teorisinin ve kurulumunun bir gereği olarak muhafazakârlığın, tavassut edici özelliği ile öne çıktığı görülmektedir. Muhafazakârlık sert ideolojilerin hayat ve tarih karşısında kendilerine çeki düzen vermelerine, aşırılıklarını törpülemelerine ve diğer ideolojilerle alış-verişte bulunmalarına imkân sağlayan bir zemindir. Bir "habitus" olarak muhafazakârlık, teorik esnekliği doğasının gereğidir. Öte yandan da bize özgü melez-eklektik-kimlik örneklerinin de koruyucusudur. Bu bağlamda örneğin; "kendini ülkücü zanneden İslamcı", "İslamcı olduğunu düşünen milliyetçi", "liberal görünümlü Kemalist" kişiliklerine siyaset ve kültür alanlarında sıkça rastlanmaktadır.

Ülkemizdeki muhafazakârlık tartışmalarının biraz da yeni bir teori arayışı ihtiyacına bağlı olarak arttığı söylenebilir. Muhafazakârlık, diğer ideolojilerin Kemalist, İslamcı, Milliyetçi ve Batıcı ideolojilerinin yetersiz kalışlarına bir tepki olarak yükselişe geçmiştir. İslamcı muhafazakârlık ile liberal muhafazakârlık arasındaki teorik rekabet Türk siyasal ve toplumsal hayatına ne